

מְנוֹרָה

გამოდის
1993 წლის
მარტიდან

დამოუკიდებელი ცხრაული გაზეთი საქართველოში

„MENORA“ INDEPENDENT JEWISH NEWSPAPER IN GEORGIA

מְנוֹרָה

„МЕНОРА“ НЕЗАВИСИМАЯ ЕВРЕЙСКАЯ ГАЗЕТА В ГРУЗИИ

037060
(260)
№8 (468)
(5780)
2020

”מִבְּרוּרָה“
עיתון יהודי
בגאורגיה

ებრაულთა ისტორიის ტრაგიკული ღღე -
ცხრა აბი წელს 30 ივლისს ემთხვევა.

WWW.EISRAELINFO.COM

გვასოვს და ამითაც ვართ ძლიერნი!

ერთ დღესაც ისევე განიცდის 2600 წლისა და შემდგომი
საუკუნეების 9 აბის დღეს მომხდან ტრაგიკულ მოვლენებს,
როგორც მაშინ, რცა მტერი იერუსალიმს ფეხლს უკიდებდა.

იყიდეთ გაზეთ „მენორას“ ელექტრონული ვერსია ვებ გვერდზე WWW.MENORA.GE

საქართველოს ეპრაცელობა შინ და გარეთ

ნაზარეთის სიყვარულის ნარაზე ტრიალებს

მოხარული ვარ, რომ მომეცა საშუალება ნუგზარ ჯანაშვილის ცხოვრებისა და შემოქმედების ის მომენტები გავაცნო მკითხველს, რომელიც შესაძლოა, აქამდე არ სმენია.

ნუგზარის მამა, ცნობილი პოეტი და საზოგადო
მოღვაწე, ფირუზ ჯანაშვილი, თბილისში დაბადე-
ბულა. დედა — სარა ხუხაშვილი-ჯანაშვილისა,
ცხინვალიდან ყოფილა. 19 წლის ფირუზ ჯანაშ-
ვილი ომში გაუჩვევიათ. საბრძოლო მედლებიც
დაუმსახურებია, მაგრამ მკლავში მძიმედ დაჭრი-
ლა და დემობილიზებულს სიცოცხლის ბოლომდე
უტარებია ის ტყვია. ფირუზი და სარა 1944 წელს
დაქორწინებულან. მალე შეეძინათ სიყრმის შვილი
ვაჟა, რომელიც სამწუხაროდ, ორი წლის წინათ ის-
რაელში გარდაიცვალა.

ნუგზაზი 1954 წელს დაიბადა. ბავშვობა და ყრ-
მობა გორში გაატარა და ეამაყება, რომ გორელია. დ-
ლერმდე არ წყვეტს კავშირს მეგობრებთან, რომ-
ლებიც მის ჩასვლას სიხარულით ელიან და ნამდ-
ვილი ქართული სტუმართმოვგარეობით ხვდებიან.

ნუგზარმა გულაბდილად მითხრა, რომ არ აინტერესებდა არც კომერციული საქმიანობა. არც სავარძლისთვის უბრძოლია, თუმცა, კი შეეძლო სკოლის დირექტორი მაინც გამხდარიყო. მისი საქმიანობა განათლების სისტემას არ გასცილებია, თანამდებობები კი, სხვადასხვა გახლდათ. 27 წლის ასაკში იყო პროფექციური სასწავლებლის დირექტორის მოადგილე, ამავე სასწავლებლის საზაფხულო ბანაკის დირექტორი. აქ ახალგაზრდა მეცნიერების მიერ მოწვეულ იქნა ჯემალ აჯიაშვილი და სწორედ იქ გაიცნეს ერთ-მანეთი. 90-იან წლებში ნუგზარ ჯანაშვილი გორის მუნიციპალიტეტის სოციალური დაცვისა და დემოგრაფიის კომიტეტის ერთ-ერთი წამყვანი სპეციალისტი იყო. როგორც თავად ამბობს, ცხინვალიდან და აფხაზეთიდან ლტოლვილების ნაკადმა მის მხრებზეც გადაიარა — მისი უშუალო ძალისხმევით, მრავალ ოჯახს გაეწია დახმარება. მათი მონათხრობით ალბათ, ტომები დაიწერება: თუ რა გადახდათ და როგორ უცქერდნენ სიკვდილს თვალებში. მიუხედავად საერთო დაძაბულობისა, ნუგზარის ცხოვრება მეტად ნაყოფიერი იყო — ამ პერიოდში უამრავ მიცვა — მადლს აკეთებდა. ეამაყება, რომ წილად ხვდა ამ ადამიანებისთვის გაეიოლებინა ის მწარე ხვედრი, რაც ამ არეულობას მოჰყვა.

ლია კრისტენი: ისრაელში რომელ ნელს ამოხ-
ვედით და როგორი იყო თქვენი პირველი ნაბი-
ჯები?

ნუგზარ ჯანაშვილი: 1999 წელს ამოვედი ჩემი ოჯახით. ისე როგორც უმრავლესობას, დამკვიდრება გამიჭირდა. 45 წლისას უკან დამრჩა საინტერესო, ახალზოდფული, შინარსინი ცხოვრება. არ არის იოლი შენი ჩვეულებისა და საყვარელი გარემოს დათმობა, მენტალობის მკვეთრი განსხვავების გამო, ახალ გარემოსთან და მის მოთხოვნებთან შეგუება, არც ჩემს საქართველოსთან განშორება გამია დგვილდა. ამას მიუმატეთ ენის სწავლა, სამსახური და საერთოდ ყველაფერის თავიდან დაწყება. დაბეჯითებით ვიცოდ, რომ ყველაფერი ჩემი გასაკეთებელი იყო და მადლობა ღმერთს, ისტორიულ სამშობლოში ჩემი ახალი ისტორიის წერა დავიწყე, არც თუ ისე ცუდად. რომელ სირთულეებზეა ლაპარაკი, როცა სრულიად ადაპტირებული შვილები და შვილიშვილები მახვევია გარს და მათი კეთილდღეობით უნდა ვტკბებოდე. დილით შვილიშვილების ჟღურტულით დადებითი მუხტით დატვირთული, ხალისით ვეწევი ჭაპანს.

საჭირო დღის მეც გვერდში ვუდგავარ მათ და რითაც შემიძლია, ვეხმარები. მიხარია, რომ დღეს ისრაელს შენატრის ბევრი სხვა ქვეყანა, აյ ხომ ცხოვრების დონე საცავიდ მაღალია და ებრაელობამ თავისი სახე, ნიჭიერება, ნამდვილად აჩვენა მსოფლიოს. ჯერ კიდევ საქართველოში ვეძებდი ებრაულ გვარებს. მეამაყებოდა ჰაინეები, ცვაიგები, თუ სხვანი. აյ მივხვდი, რომ ებრაელი ნიჭიერი არა მხოლოდ ცხოვრების სხვა — ათას სფეროშია, ნიჭიერია სახელმწიფოს შექმნისა და მისი მოვლაპატრონობის ურთულეს საქმეში. ის, რაც ახლა მსოფლიოს დაატყდა თავს, ჩაივლის „წყალნი წავლენ და ნამოვლენ, ქვიშანი დარჩებიანო.

ლ. კ. ქალის მანდილმა დაკარგა ფასიო, თანახმა ხართ? მაშ, როგორც იყნობს მთელი

თემი თქვენს მეუღლეს, როგორც კდემამოსილ
და დარბაისელ ქალბატონს?

6.კვ. მანდილი არასდროს დაკარგებას ფასის. შეიძლება რომელიმე ქალმა დაკარგოს ფასი, მანდილს კი, გააჩნია ვინ როგორ აფრიალებს. ქალის გარეშე რომ ცხოვრება არ შეიძლება, ეს ჩემი აღმოჩენა არ არის. გამჩენმა თავად მოუვლინა ადამს ხავა (ევა). რაც შეეხება ჩემს მუღლეს, მე მასზე მხოლოდ თბილად და სიყვარულით ვსაუბრობ, მანანა ყოველწუთიერად იმსახურებს ამას თავისი ერთგულებით ოჯახისადმი. იგი ჩემი მეუღლეცაა და მეგობარიც. ჩვენ გავზარდეთ ორი კარგი ვაჟკაცი — კობი და ბორისი. გვყავს ორი შესანიშნავი რძალი და ხუთი შვილიშვილი. ეს არის მთელი ჩვენი ქონება და სხვა არც არაფერი გვაღელევებს. 40 ნელია შეუღლებული ვართ და თუ გვიან არა-სოდეს არ არის, დღესაც, ხვალაც და სულ ვეტყვი მადლობას, კარგი ქალობისთვის.

ლ.კ. თუ ერიდებით იდეის გაზიარებას, რომ
სხვამ არ მიითვისოს და რა მსხვერპლი გაგიღი-
ათ მიზნის მისაღწევად?

৬. ঝ. ইডেসি গ্যাথোরেক্সিসা অর্নাসফর্মেলস মেশিনোফা
ইমগিটোম, রোম তথ্য ইডেসি গ্যুন্ডে “মোপারাগ্স”, ইস তা-
জি সেবুর ক্ষুরাশি গড়া দাবণোপস। মে হীমস লুক্সিস তথ্য
গ্রেসেস, হীমস ক্ষুরাশি গড়া দাবণোপস এবং সাজুতাৰ খেল-
ন্নেৰাস দাবণাত্মপুৰো। রাত্রি শ্বেতেৰাম মিঠানিৰ মিসাল্ভেজোড
গড়েৰুল মিস্বেৰণপ্লেস, দিনদি অৱায়েৰো গামোলাস।
অধীক্ষিণোপস শ্বেতপুৰোপোলি অৱাসফোর্মস প্যুনোফোল্পুৰাৰ-
ুৰেৰেৰুলনো সাজুতাৰ তাৰ্থী লাৰ্কাৰ্যাৰি, মাগুৰাম,
মে উফুৰো ক্ষেত্ৰে দাবণেৰুলি সোক্যেতোসা মজ্জেৰা। হীমো
দুৰ্বেৰোপস গামোমধিনাৰ্য্য, আৰ বেলো, বিন রা মাফ-
লোপস মেগ্রুপুৰো। অধামোনি মিষ্যোৱাস, প্রেক্ষণোপস মিস-
নাকুলস তোৱালো আৱারোপস দালোৱেৰেৰাস হীমোৱাচু-
লো ক্ষেৰচুলো। অধ বাসোনাতোস ন্যুলোপোত, প্রেক্ষণোপস
সিস্টেমতাৰ্বে শ্বেতোৱারহুৰো। অন্ধক্ষীতোনি অধৰোপস:
“ডানাখেৰোসা দালো শ্বেতেৰোপস বিক্ষি, প্যুলোচী দিনদি
বিক্ষিৰা”। আক্ষয় দালো মিষ্যোৱাস। মিঠানি তথ্য দামোসা-
কুস, মৰোলোপস উদোলো লামেৰোপস দালো দিনদি শৰুমোস
বার্জেৰ মিমোল্ভেজোৱা দালো অৱায়েৰুল-মৰোবেৰুলো
ওঠোপস

ლ. კ. გული სხვანაირად ამიძევერდა, როცა...
ნ. ჯ. ძალიან ლამაზი შეკითხვაა. ხელოვან კაცს გული რომ არ აუძგერდეს, ნარმოუდგენელია. ამ-ბობენ, რომ „პოეტს ერთი წვეთი მეტი სისხლი აქვ-სო“, ამიტომაც უფრო ხშირად განვიყდით აღტაცებასაც და ნაღველსაც. 19 წლისა ვიყავი და როგორც ნარჩინებული სტუდენტი, კომკა-ვშირული საგზურით პოლონეთს გავემგზავრე. დაბრუნებისას მატარებელი უკრაინის გავლით შემოვიდა საქართველოში, გული სხვანაირად ამიძევერდა, როცა გამოაცხადეს, რომ განთიადში შევდივართო. მეორე დღეს მეგობრებმა ისეთი შეხვედრა მომინებული იყო დიდი დიპლომატი ვიყავი. ახალგაზრდაბს მიზანი არა: გაჭირობო-

და შეხვედრისა და ქეთიფისთვის. როცა დედასამ-შობლოს სადღეგრძელო შევსვი, ჩემი მღელვარება ბიჭებსაც გადაედოთ და ყველას თვალში ცრემლი გვიკიანულდა. რა ვიცოდი, რომ იერუშალაიმთან შეხვედრა მელოდა. ჩემს წიგნში „მშვენიერი იაფო“ ჩემებურად აღვნერე ჩემი ასვლა ამ დიდებულ ქალაქში. საქართველოში უამრავ მწვერვალზე ავ-სულვართ, მაგრამ აქ სხვა სიმაღლე იგულისხმება. გული ამიჩქოლდა, ვიგრძენი აღტკინება, როდე-საც ვიხილე ბორცვებს შუა ჩამჯდარი ქალაქი, თა-ვის ქათქთა შენობებითა და ტაძრებით.

14-15 წლისა თუ ვიქენებოდი, როცა ანა ფრან-
კის დღიური წავიგითხე და ვერც კი გამომოგცემთ,
რაც განვიცადე ჩემი კბილა გოგონას მწარე ბედის
გამო, რომელსაც ლამაზი ოცნებები და იმედე-
ბი, ადამიანის სამოსელში გახვეულმა მხეცებმა
გადაუთელეს. საშინელებაა, როცა ადამიანი სახეს
კარგავს და სატანად იქცევა.

ლ. კ. პატიოსანება ადმიანს კვებავს, თუ თავის თავს?

6. ჯ. პატიოსნება ადამიანს კვებას. იგი სიკეთისა და სიმართლის განუყოფელი ნაწილია, ეს იყიდვება, როცა კარგი წიგნის, ან კარგი ფილმის შემდეგ გიხარია ადამიანად გაჩენა. პატიოსნების „კეთება“სხვათა დასანახად შეუძლებელია, სიყალბის სუნი ექნება. თუ ადამიანი ძილის წინ მაინც ინანიებს თავის ცოდნა-ბრალს და მისი ძილი მშეოთვარება, იგი თავის თავთან პატიოსანია და სწორედ ეს კვებავს მას. თუ უპატიაოსნობას ჩავდივართ, ჩვენ იგი გვლობნის და გვაჩიავებს. თუნდაც ამის შესახებ სხვამ არა იცოდეს რა, მხრებგაშლილი ველარ დავდივართ და ამიტომ მიმაჩნია, რომ შინაგანი პატიოსნებაა მთავარი.

ლ. კ. ყოფილა თუ არა შემთხვევა, რომ ვიღაცა
გელაპარაკებათ და თქვენ რითმებს ალაგებთ
გონებაში?

5. ჯ. დიახ, უსმენ და გონების მეტი ნაწილი
რითმებს ეძებს. მუზა თუ გესტურმა, ვერაფერს
მოუხერხებს, უნდა დამორჩილდე. კომპოზიტორებ-
საც იგივე ემართებათ. ზოგს მატარებელში შეე-
ძლო მუსიკის შექმნა. შტრაუსი, მაგალითად თავის
შედევრებს ვენის ტყეში, ჩიტების ჭიჭიკში ქმნი-
და.

ლ. კ. თუ გიგემიათ ისეთი რამ, როცა გინდო-
დათ გეთქვათ: „ნურც ტკბილს მაჭმევ, ნურც
კბილს მატკენო?“

৬. ঝ: দ্বাসান্বনিং, মাঘর্মাদ ক্ষেত্রগুপ্তাশি প্রয়োগিল-
গুর ম্বস্বাখ্য মড়গম্বার্গের্বাশি, রোচা মিগর্দেনিং,
রোম অংগুলিং অংক্ষ মোম্বের্গের্ভল্লুৰ দামোকুইডে-
ভল্লেবাশ। রোচা শ্বেণি নিৰ্ক্ষি দা উন্দাৰি কি আৰ আন-
ত্বেৰ্গেস্বেত, আৰাম্বেড তাৱিসী মেৰুক্বান্তিৱুৰি থৰাৰ-
গৈৰি। আফামিান্বেতি গুৰুত্বিশ্বেত্বেন্দ দা ত্বেৰ্গুলাৰ্ডাচ কি
গুৰুলাৰুচাৰুচৰ্বিনান, রোস উৰুক্বান্তি বেশিৰাৰ গামোৰ্কহেনিস

სურვილი იმალება.
ლ. კ. ხიუგარულის თქვენეული ახსნა: თავგან-
ნირვა, გიყვარდეს ის, ვისაც უყვარხარ, თუ სი-
კვარულო ბრძა?

შენს წინაშე ჩამოივაკებს".
მხოლოდ ადამიანს ძალუდს სიყვარული, ცხოვ-
ელს ინსტინქტები ამოძრავებს. მავანი შემედავ-
ება, რომ განვრთნილ ცხოველსაც შეუძლია ერთ-
გულება, მაგრამ საკმარისა დაიმშეს, საკუთარ
შვილებს დაღრღნის. ადამიანის სიყვარულის
საილუსტრაციოდ პოლონელი პედაგიგის, იანუშ
კორჩას მაგალითიც იქმარებდა, თუ როგორ
შეცყვა იგი თავის აღსაზრდელებს იმ ვაგონში,
რომელსაც ისინი საკონცენტრაციო ბანაჟში მი-
ჰყავდა. გზაში ამხნევებდა, ახალისებდა პატარებს

საქართველოს ებრაელთა სალოცავები. ქუთაისის სალოცავები.

მოვა დანიელაშვილი

(გაგრძელება. დასაწყისი იხ. „მ“ №1, 2, 3)

2.1 ქუთაისის ებრაელობის შესახებ

ქალაქი ქუთაისი იმპერიის მხარეში, მდინარე რიონის ნაპირებზე განლაგებული მდინარე რიონი სათავიდან დაბლა რომ დაეშვება, ქუთაისთან დაივაკებს, მარჯვნივ უქმიერიონის მთაზე გადმომდგარ ციხესა და ბაგრატის ტაძარს შეეხმიანება, მარცხნივ კი „მწვანეყვავილას“ გორაკებსა და მის ძირში მდებარე დასახლებებს.

ქუთაისი საქართველოს ერთ-ერთი უძველესი ქალაქია. სავარაუდოა, რომ ებრაელი ამ ქალაქში უძველეს დროიდან ცხოვრობენ, მაგრამ 1644 წლამდე ადრინდელი ოფიციალური საბუთი ისტორიაში არ შემოგვინახა. 1770 წელს მეცე სოლომონ I რუსეთის ჯარის დახმარებით ქუთაისის ციხიდან ოსმალები განცევნა. მეცემ ხონიდან და სხვა ადგილებიდან ვაჭრები გადმოიყვანა და ქუთაისში „ქალაქობა“ (ბაზრობა) აღადგინა. ამ პერიოდიდან ქუთაისის ალორძინების ხანა იწყება. აღმავლობა სოლომონ II პერიოდშიც გრძელდება. XVIII საუკუნეში ქალაქში მოვაჭრე სომხებს, ებრაელებსა და თურქებს, მოგვიანებით სოლომონ II მიერ ახალციხიდან გადმოსახლებული კათოლიკე ვაჭრები დაემატა, რომლებმაც XIX საუკუნეში დიდი წელი - შეიტანეს ქალაქის ცხოვრებაში.

ებრაელთა რიცხვი ქუთაისში განსაკუთრებით იზრდება მე-18 საუკუნის მინურულიდან: ქართლიდან, ახალციხიდან, ლაილაშიდან, ონიდან და სხვა რიონებიდან გადმოსახლებულთა ხარ-

ჯზე. აი, რას სწერს ზაქარია ჭიჭინაძე: „ქუთაისის ებრაელთა თავი მოიკრიბეს მესხეთიდან და ქართლიდან. ეს რომ ასეა, ამას ამტკიცებს ის გარემოებაც, რომ ქუთაისის ებრაელი 1850 წლებამდე როგორც კაცნი, ისე ქალნი, ქართულ ტანსაცმლის ტარებას მისდევდნენ. ქუთაისის ებრაელთა დედა-ენა ქართულია, ყოვლის მხრივ ქართველობის ნანილს ნარმოადგენენ. აქვსთ თორა, კარგი თლილის ქვის, აშენებული მე-19 საუკუნის ნახევრამდე.“ აյ უნდა ავლიშნო, რომ იმ დროს ქუთაისში სახლების უმრავლესობა თიხით შელესილი, გარედან კირით შეთეთრებული წნულის იყო. თავადები და მდიდარი ვაჭრები ხის სახლებში ცხოვრობდნენ, 1850-იან წლებშიც კი 481 სახლიდან ქალაქში მხოლოდ 15 ყოფილა ქვის, დანარჩენი კი „იმერული ნესით“ იყო ნაგები. როგორც წერილობითი წყაროებით დასტურდება, XIX საუკუნის და მანამდელ ხანისაც ებრაელობა საქართველოში სოციალურად და ინტელექტუალურადაც მეტად უმნიშვნელო როლს ასრულებდა. გარე სამყაროსგან ფაქტობრივად თვითი ზოლაციაში მყოფი და განკერძოებულ თემებად მცხოვრები ებრაელების უმთავრესი მიზანი საარსებო სახსრის მოპოვება იყო. ამ გარემოებამ არსებითად განსაზღვრა ის ფაქტი, რომ XX საუკუნის დასაწყისამდე ქართველ ებრაელებს მათი რეალური პოტენციური ინტელექტუალური შესაძლებლობები თითქმის არ გამოუვლენიათ. ქუთაისის ებრაელობა, ისევე როგორც მთელი ქართველი ებრაელობა, ძირითადად ვაჭრობას მისდევდა და სწავლა - განათლება მათთვის აუცილებლობას არ ნარმოადგენდა. იყო გამონაცილი შემთვევებიც. ქუთაისელი ებრაელების მცირე ნანილი აქტიურად იყო ჩართული ქალაქის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, მონაწილეობდნენ ქალაქის წარმომადგენლობით თორგაზნებში.

ჭიჭინაძე გულისტკივილით წერდა: „მხოლოდ ამ უკანასკნელ წლებს მცირედ შეიგნეს ქუთაისის ებრაელთა, მცირედ ახალციხელ და სხვთა სოფლებში მცხოვრებთაც. ახალციხის ებრაელთა-გან ზოგიერთმა შეიღების სამოქალაქო სკოლაში იწყეს შეყვანა, ასევე ქუთაისის, იქაც ორმა-სამმა გაბედა და შვილები სასწავლებელში მისცეს. ღმერთმა ქნას, რომ ამ ერს გაეცედოს სწავლის ასპარეზზე გამოსვლა. ამათში მხოლოდ ერთი ზარის რეკა არის საჭირო, რომ დაირეკონ სწავლის ზარი, საჭიროა მხოლოდ, რომ რამდენიმე კაცის შვილმა გაბედოს დაბალი სკოლიდამ საშუალ და უმაღლეს სასწავლებლებში გადასვლა, თორეშ მერე თქვენ ნახავთ მათში როგორ გაიღვიძებს დიდი მიმბაძობა, დიდი ლტოლვა სწავლისა... დარწმუნებული ვარ, რომ მათის შვილებით აქა-იქ გაივსება სასწავლებლები, ამას ფიქრი არ უნდა, რადგანაც ქართველთურიები შენიშნული არიან როგორც ნიჭი-ერი და მოხერხებული ხალხი“... აյ შევნიშნავ რომ ეს სიტყვები წინასწარმეტყველური აღმოჩნდა: მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან ქუთაისის ებრაელობამ საერო და უმაღლესი განათლების მიღების საკითხებში, განსაკუთრებით სამედიცინო, დიდ წარმატებებს მიაღწია.

დღეს ქუთაისში სამი სალოცავის შენობაა: ორი მოქმედი და ერთიც დღეს უმოქმედო, ვინაიდან მღლოცველი ჯამაათი - მინიანი არ არის. ამ სალო-

ცავებს უწოდებენ (ჩამოვთვლი აშენების ნლების მიხედვით): ჰატარა ლოცვა; „მწვანეყვავილას“ ლოცვა; დიდი ლოცვა. სამივე ეს ლოცვა აგებულია მე-19 საუკუნეში: საუკუნის დასასწუისში, შუა პერიოდში და საუკუნის ბოლოს, ებრაელი მოსახლეობის რაოდენობის ზრდის შესაბამისად. აღსანიშნავია, რომ მე-19 საუკუნის 40-50-იან წლებში ქუთაისის სამხედრო გარნიზონში ებრაელი ჯარისკაცებისთვის ყოფილა სალოცავი. 1817 წელს ქუთაისში 57 ებრაელი ოჯახი ცხოვრობდა, იმდროინდელი ქალაქის მთელი მოსახლეობის 29%, 1822 წელს ქუთაისში დაახლოებით 1600 მცხოვრები იყო (რუსეთის ჯარის ნანილების ებრაელი ჯარისკაცებისთვის ყოფილა სალოცავი). 1817 წელს ქუთაისში 57 ებრაელი ოჯახი ცხოვრობდა, იმდროინდელი ქალაქის მთელი მოსახლეობის 9.8%, 1822 წელს ქუთაისში დაახლოებით 1600 მცხოვრები იყო (რუსეთის ჯარის ნანილების ებრაელი ჯარისკაცებისთვის ყოფილა სალოცავი). 1822 წელს ქუთაისში 1261 (28%), 1885 წელს ქუთაისში 2488 ებრაელია (11.2%), 1897 წ. - 3464 (10.7%), 1909 წ. 4364 (10.8%), 1912 წელს 9559 (17.0%), 1926 წელს 4238 (9.8%), 1939 წელს - 6906 (8.9%), 1959 წელს 7981 (6.2%), 1970 წელს 8941 (5.5%), 1979 წელს 4024 (2.1%), 1988 წელს 3500 (1.5%), 1998 წელს - 1000 (0.4%). დღეს ქუთაისში, სადაც 9 ათასამდე ებრაელი ცხოვრობდა, მხოლოდ 70-მდე ებრაული ოჯახია შემორჩენილი. ქუთაისში დღემდე, გაპონოვის ქუჩაშა და „მწვანეყვავილას“ შორის დასახლებას „ებრაელების უბანს“ ეძახიან.

სამივე საბორცავი ქალაქის ისტორიულ დაცვით ზონაში მდებარეობს, სამივე ნაგებია თეორიული კითხი. ისინი ატარებენ როგორც რომანული და გორიკური არქიტექტურის ელემენტებს, ასევე XIX საუკუნის მეორე ხასევრის ქუთაისური საქალაქი და სატაძრო მშენებლობის ზოგად ესთეტიკური იშნება. სამივე სალოცავი მდებარეობს ქუჩაში, რომელიც ბორის გაპონოვის სახელს ატარებს. ქუჩის დასაწყის ნანილს, ჯერ კიდევ გვიან ფეოდალურ ხანაში გხედავთ დასახლებულს, ძირითადად ქართველ ებრაელთა ოჯახებით. XIX საუკუნის შუა ხანებში ქუჩაში მიიღო გელათის ქუჩის სახელი, 1926 წ. შაუმიანის, ხოლო 1989 წელს ბორის გაპონოვის სახელი. ბორის გაპონოვი (1934-1972) ქუთაისში მცხოვრები აშენებაზი ებრაელი იყო, რომელმაც ქართული მცირედ შეიგნეს ქუთაისის ებრაელთა, მცირედ ახალციხელ და სხვთა სოფლებში მცხოვრებთაც. ახალციხის ებრაელთა-გან ზოგიერთმა შეიღების სამოქალაქო სკოლაში იწყეს შეყვანა, ასევე ქუთაისის, იქაც ორმა-სამმა გაბედა და შვილები სასწავლებელში მისცეს. ღმერთმა ქნას, რომ ამ ერს გაეცედოს სწავლის ასპარეზზე გამოსვლა. ამათში მხოლოდ ერთი ზარის რეკა არის საჭირო, რომ დაირეკონ სწავლის ზარი, საჭიროა მხოლოდ, რომ რამდენიმე კაცის შვილმა გაბედოს დაბალი სკოლიდამ საშუალ და უმაღლეს სასწავლებლებში გადასვლა, თორეშ მერე თქვენ ნახავთ მათში როგორ გაიღვიძებს დიდი მიმბაძობა, დიდი ლტოლვა სწავლისა... დარწმუნებული ვარ, რომ მათის შვილებით აქა-იქ გაივსება სასწავლებლები, ამას ფიქრი არ უნდა, რადგანაც ქართველთურიები შენიშნული არიან როგორც ნიჭი-ერი და მოხერხებული ხალხი“... აյ შევნიშნავ რომ ეს სიტყვები წინასწარმეტყველური აღმოჩნდა: მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან ქუთაისის ებრაელობამ საერო და უმაღლესი განათლების მიღების საკითხებში, განსაკუთრებით სამედიცინო, დიდ წარმატებებს მიაღწია.

2.2 ქუთაისის „პატარა ლოცვა“.

ქუთაისის ე.ნ. „პატარა ლოცვა“, რომელიც დღემდება შემონახული, როგორც ამას შესასვლელში კარების თავზე თეთრ ქვაზე ამოტვიფრული ნარნერა გვაუჩეუბს, აშენებულია 1815 წ. (მშენებლობის თარიღის შესახებ იხილე ქვემოთ), განალებულია გაბოროვის ქ. №2-ში მდებარე ეზოში. ამავე ეზოში მის გვერდით მდებარეობს „დიდი ლოცვა“. მასთან ერთად იგი ნარმოადგენს დიასპორის ებრაული საზოგადოებრივი ცხოვრების ტრადიციული კომპლექსის შემადგენელ ნანილს.

ქუთაისის ე.ნ. „პატარა ლოცვის“ შენობა გეგმი სწორულთხედოვანია, აშენებულია თლილი ადგილობრივი ქვის

ქუთაისის „პატარა ლოცვა“. წარწერა შესასვლელი კარის თავზე

განივად, ჰეხლის მოპირდაპირედ, ასევე გრძივად, ჰეხლის პარალელურად. ინტერიერი - კედლები, ასევე ჭერი მთლიანად მეტად მიმზიდველად მოხატულია (სურათი 2.2, დ). ნახატის თემატიკაა ორნამენტული მოტივები და ორდერული ვარიაციები. დარბაზს ამშვენებს მშვენიერი ჭალი, დაფები თორის ტექსტებით. ტექსტები გამოყენებულია კედლების მოხატულობასთან სინთეზში. „თება“ და „არონ-ჰაკოდები“ დარბაზში ხისაა, რთული პროფილებით და ორნამენტული დამუშავებით. ოსტატური ნამუშევარია „ჰეხალის“ ფარდა ოქროს ძაფით ნაქარგი.

ა აღსანიშნავია ერთი გარემოებაც. დაცულია ცნობა ეპრაელთა სალოცავის შესახებ. ფრანგი დიუბუა დე მონპერიე, რომელმაც კავკასიაში XIX საუკუნის 30-იან წლებში იმოგზაურა, აღნერს რა ქუთაისს, დიდ ყურადღებას უთმობს ებრაელთა ყოფა-ცხოვრების აღნერასაც. ის ნერს: „ეპრაელებს აქვთ ღარიბი სინაგოგა, სადაც მხოლოდ სკამებია ტრიბუნის ირგვლივ, შიგნით სიბნელეა, შელესილი არ არის. სხვა მხრივ, წააგავს ლიტველთა სინაგოგას“. სავარაუდოა, რომ მონპერეის მიერ აღნერილი სინაგოგა არის ქუთაისის ე.ნ. „პატარა ლოცვა“, მიუხედავად იმისა რომ ფრანგი დიუბუა დე მონპერიეს მიერ მოცემული აღნერილობა არ ეთანადება ქუთაისის ე.ნ. „პატარა ლოცვის“ დღევანდელ სურათს. ეს ძირითადად განპირობებულია ორი მიზეზით: მე-19 საუკუნის შინურულიდან მძაფრი პროგრესით კაცობრიობის განვითარებაში და 1928 წლის ხანძრით ქუთაისის გელათის უბანში, სადაც აღნიშნული ლოცვა მდებარეობდა.

1977 წელს ჩემს მიერ მონცუობილი ექსპედიციის დროს დიდი გაკვირვება გამოიწვია ქუთაისის „პატარა ლოცვამ“: შენობის შიგნით არ იყო დგარები. მე, დიდხალიანი გადახურვების სპეციალისტს, ვერ წარმომედგინა, თუ როგორ განახორციელეს 1815 წელს ქუთაისის სალოცავში დაახლოებით 130 კვ მეტრის თითქმის კვადრატული ბრტყელი გადახურვა შიგა დგარების გარეშე. და ეს ავხსენი მხოლოდ შემდეგი გარემოებით: 1928 წელს ქუთაისის ებრაელთა უბანში გაჩნდა დიდი ხანძარი, რის შედეგადაც დაიწვა ასობით სახლი. ხანძარი მოედო მათ შორის სალოცავების შენობებსაც. დაზარალებულთა დასახმარებლად არა მარტო საქართველოს მოსახლეობამ და ხელისუფლებამ, არამედ საბჭოთა კავშირისა და საზღვარგარეთის ებრაელობამ გაუწოდა დახმარების ხელი. სალოცავების ძლიერი დაწვის მიზეზით ხელისუფლება მათი აღდგენის წინააღმდეგიც კი იყო ერთ ხანს და მათი დანგრევაც კი ჰელიქრებული, მაგრამ ქუთაისის ებრაელობის სასტიკი წინააღმდეგობის შედეგად, მათი ჩანაფიქრი განუხორციელებელი დარჩა. ებრაელთა უბის აღდგენის პარალელურად სალოცავებიც იქნა აღდგენილი. ქუთაისის ებრაელების უბანში 1928 წელს, 10-11 მაისს გაჩენილმა ხანძარმა დასწვა ქუთაისის ე.ნ. „პატარა ლოცვის“ შიგა მონობილობა და ხის სახურავი, მაგრამ გადარჩა გარე კედელი ლოცვის აშენების თარიღის წარწერის დაფის შენარჩუნებით, რომელიც შესასვლელი კარის თავზეა. 1928 წლის შემდეგ შენობის კედლების ნარჩენებზე დაშენდა ახალი კონკრეტული ფორმი ქვემოთ

„მწვანეყვავილას“ ლოცვა. ხედი

მოეწყო ახალი გადახურვა და სახურავი, დაიდგა
შიდა მოწყობილობა. აქ კიდევ ერთხელ უნდა მოვ-
იხსენიო ზაქარია ჭიჭინაძის სიტყვები: „აქვსთ
ორი თორა, კარგი თლილის ქვის, აშენებული მე-
19 საუკუნის ნახევრამდე“. აი ამ „კარგი თლილის
ქვის“ კედლის ფასადს თუ დავაკვირდებით, კარიბ-
ჭის თავის ზევით ქვის მოპირკეთების სახე სხვაა,
იგი უფრო ნატიფად არის დამზადებული. ეს უკვე
ნათლად ხსნის გადახურვის საკითხს: ჩემი აზრით
გადახურვა განხორციელებულია 1928 წელს 12 მ-
მალის ფერმებით, დიდი ალბათობით - ხსის ფერ-
მებით (იმ პერიოდის საქართველოს და კერძოდ
ქუთაისისთვის დამახასითაებელი მშენებლობის
სახის გათვალისწინებით). აღნიშნულიდან გამომ-
დინარე, მიზანშეწონილად მიმაჩნია ქუთაისის ე.ნ.
„პატარა ლოცვის“ კედელზე მოეწყოს აგრეთვე
დაფა ნარჩერით: „აღდგენილ - რეკონსტრუირე-
ბულია 1928 წელს“.

2.3 „მწვანეყვავილას“ ლოცვა

ქუთაისის მოსახლეობის ზრდასთან ერთად
საჭირო გახდა მეორე სალოცავის აშენება, რო-
მელიც ებრაელთა უბნის ჩრდილოეთ ზედა ნაწილ-
ში ნამოინუეს ქუთაისელ ებრაელებმა 1859 თუ
1860 წელს და 1863 წლისათვის დაამთავრეს კიდეც
(ზოგიერთი მონაცემებით აშენებულია 1834-1835
წლებში ან 1852 ან 1869 წელს) (სურათი 2.3.).
შემდგომში ეს სალოცავი „ზედა“ ანუ „მნვენე
ყვავილას“ სალოცავის სახელით იწოდება. ივრი-
თენოვანი გაზეთი „ელ აქარმელი“ იმავე წელს ამ
ფაქტის შესახებ წერდა: „ქუთაისის ჯამაათმა (300-
მდე ქართველი ებრაელის ოჯახი) გადაწყვიტა
ახალი სალოცავის აშენება, რადგან სახლი, რო-
მელიც ადრე ჰქონდათ, დროუამმა იავარჲყო,
თანაც პატარა იყო, რათა დაეტია ყველა, ვინც
მოღიოდა ღმერთის წინ მუხლმოსადრეკად, და 3
წლის მერე დასრულდა ახალი სალოცავის მშენებ-
ელობა ჩვენი გულის გასახარად და წარმომართუ-
ლი ახალი შენობა ფართო გალავანშემორტყმულ
სახლს ნარმოადგენს, ფრიად ღირსხიჩებულს. ავის
თვის 28-ში ჩვენი ჯამაათის თავკაცებმა დანარჩენ
საკრებულოსთან ერთად თავი მოიყარეს, რათა
ედლესასნაულათ სიმხიარულით, სიმღერითა და
ლოცვით ამ სახლის კურთხევა, რომლის აშენე-
ბაც 15 ათასი მანეთი დაჯდა“ (უნდა შევინიშნო,
რომ სალოცავის შენობას დღეს გალავანი არა
აქვს და 300 კომლი 1860 წლისათვის გადამე-
ტებულად მიმაჩნია, რადგან 1862-1864 წლებში
ქუთაისში 1261 ებრაელი მოსახლე ალირიცხე-
ბოდა, რაც იმ დროის 300 კომლისათვის საკმაოდ
მცირეა) სალოცავი აშენდა მნვენე ყვავილას ძი-
რას. იგი თეთრი თლილი ქვით მოპირკეთებული,
დაახლოებით კუბური ფორმის შენობაა სამ-სამი
სარკმლით ყოველი მხრიდან, ზომებით სიგრძე-
სიგანე დაახლოებით 12.5 X 12.5 მ, სიმაღლე 8,25მ,
კედლების სისქე 0.85მ. სალოცავი დარბაზის
ფართი არის ≈130 კვ.მ, მლოცველთათვის დაახ-
ლოებით 100 ადგილზე. ფასადებზე ზევითა სარკ-
მელები მრგვალია, დანარჩენი ვიწრო და მაღალი
ზევიდან ნახევრად წრიული მოხაზულობის დაბო-
ლოებით (0,8 მ დიამეტრის). ალმოსავლეთის

და დასავლეთის ფასადები აქცენტირებულია შუაში შემაღლებული ატიკებით (ფასადის დამაგვირგინებელი კედლებით კარნიზის თავზე). სარკმლებს საკმაოდ მსხვილი ლილვით გამოყანილი ჩარჩოები შემოსწერს. სალოცავის ინტერიერი მეტად სასაიამოვნო მთამბეჭდავია. შიდა სივრცეში კლასიკური რომანული სტილის სვეტებია, სკამების განლაგება სალოცავ დარბაზში სეფარადულია - განლაგებულია განივად - ეხლის მოპირდაპირედ. ეს აისწება იმით, რომ სკამების განლაგება ამ სალოცავში ყველაზე ადრინდელია (დიდი ვარაუდით “პატარა ლოცვაში” სკამები ხანძრის დროს დაინვა). ინტერიერი - კედლები, ასევე ჭერი მთლიანად მეტად მიმზიდველად მოხატულია. ნახატის თემატიკაა ორნამენტული მოტივები და ორდერული ვარიაციები. დარბაზს ამშვენებს მშვენიერი ჭალი, მემორიალური დაფები თორიის ტესტებით. ტექსტები გამოყენებულია კედლების მოხატულობასთან სინთეზში. “თება” და “არონ-ჰაკერები” დარბაზში ხისაა, რთული პროფილებით და ორნამენტული დამუშავებით. ოსტატური ნამუშევარია არშია “არონ-ჰაკერების” თავზე. სალოცავის ფასადების არქიტექტურა იმ დროის ქუთაისისათვის დამახასიათებელი მაღალი არქიტექტურული დონით გამოირჩევა. ადრე სალოცავის ეზოში იყო ბიბლიოთეკა და საცხოვრებელი სახლი. სალოცავი დღეს უმოქმედოა, ვინაიდან მლოცველი არ არის.

სოფელ ბანდის სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობის ისტორიიდან

(XIX ს-ის II ნახევარი – XX ს-ის I ნახევარი)

იგორ კაველია
ისტორიის მეცნიერებათა დოკტორი

(დასაწყისი „მ“ №7)

ნერილი I. ებრაელთა ჩამოსახლება

ბანდაში ებრაელთა ჩამოსახლების შესახებ საგულისხმო ინფორმაციის შემცველია ჩემ მიერ 1996 წელს გიორგი ოთარის ძე კუციასაგან ჩანერილი გადმოცემა: „ბანდის მიწა-მაცულებს თავადი ფალავები და აზნური გაბუნიები ფლობდნენ. ოდიშის მთავარ დადიანს კარგი სამსახურისთვის აზნაურ გაბუნიასთვის ორი ყმა გლეხის - კაჭარავასა და კუციას ღვანის უბოძები. გაბუნიას ეს ყმები ბანდის ცენტრში, ტაბაკურში დაუსახლებია. გაბუნიას ქმედებისთვის მიუბაძავს ფალავას და კულაშიდან ჩამოსახლებია ყმები, გვარად აჯიები (აჯიამვილები), რომელიც იმერეთის მეფეს მისი ცოლისთვის მზითვში გამოყოლებია. ფალავას სოფლის ცენტრში პატარა ფაცხა დაუდგამს ებრაელთა ამ ოჯახისთვის. ბანდის ცენტრი უნინ ტყით ყოფილა დაბურული. ტყე გაუჩეხიათ და ებრაელები აქ დაუსახლებიათ. ამ ოჯახს შემდეგ სხვა გვარისკაცნი - ხუსაშვილები, შამელაშვილები, შალელაშვილები, სეფიაშვილები, ბააზოვები, ჯანაშვილები, მეგრელიშვილები ჩამოკულიან და მალე ეს უბანი (ცენტრად უქცევიათ“.

საგულისხმო გაზეთ „ცნობის ფურცლის“ 1897 წლის 2 ნოემბრის ნომერში (359) გამოქვეყნებული კორესპონდენცია, რომლის ავტორიც - კონსტანტინე ფალავა სოფ. ბანდის შესახებ წერს: „ბანდა მდებარეობს ახალ-სენაკიდან ოცდა-ხუთი ვერსის მანძლზე. ამ სოფლის მკვიდრს მცხოვრებლებს შეადგენენ ორასამდე კომლით თავადაზნაურობა და სასულიერო წოდება და ხუთასი კომლი საბატონო გლეხები; გლეხებს ეკუთვნიან აგრეთვე უსხოვარ დროიდან აქ გადმოსახლებული სხვადასხვა ადგილებიდან ორმოც-და-ათი მოსახლე ებრაელი, რომელიც თავ. ფალავების ყმები იყვნენ. ებრაელი უფრო ეტანებიან ვაჭრობას და ბევრი მათგანი საქმაოდ შეძლებულია“.

იმავე გაზეთის 1897 წლის 4 ოქტომბრის 330-ში გამოქვეყნებულ წერილში ძია თ. („სოფ. ბანდა (სამეგრელო). წრეს გადასული ებრაელთა მევახშეობა“) აღნიშნავს: „ბანდაში განსაკუთრებით მეგრელები ცხოვრობებს და ერთს პატარა უბანზე კი ებრაელი არიან ძევლთაგანვე დასახლებული. სოფლის ვაჭრობა და აღებ-მიცემა ამ ებრაელთა ხელშია“. განსხვავებული თავლასაზრისი წამოაყენა ევგენი ბართამი, რომელიც ბანდის ებრაელების, ვაჭარელონების მომრავლებისა და მათ მიერ სავაჭრობის გახსნის პერიოდად ბატონ-ყმობის გაუქმების შემდეგ ადამიანები და საჭრობასაც არავინ ადევნებს თვალყურა. ბანდაში ბართამი და აღებ-მიცემა ამ ებრაელთა ხელშია“.

ფალავების ყმები ყოფილან. ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ აქ სამუდამოდ დამკვიდრებული კაპიტალიზმის განვითარების პერიოდი მთავრობის გარაულობს (ე. ბართამი, ადამიანები და საქმები, თბ., 1965, გვ. 29). გაზეთ „ივერიის“ 1897 წლის ნომერში გამოქვეყნებულ წერილში აღნიშნულია, რომ ებრაელები.

ფალავების ყმები ყოფილან. ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ აქ სამუდამოდ დამკვიდრებული კაპიტალიზმის გარაულობს (ე. ბართამი, ადამიანები და საქმები, თბ., 1965, გვ. 29). გაზეთ „ივერიის“ 1897 წლის ნომერში გამოქვეყნებულ წერილში აღნიშნულია, რომ ებრაელები.

დაუსახლებია და მისთვის პატარა ფაცხა დაუდგამს. პირველ ებრაელს სხვებიც ჩამოჰყოლიან და სანვრილ-მანოთი ვაჭრობა დაუწყიათ. სულ მალე ეს პატარა ადგილი ცენტრად ქცეულა (იხ. გ. ელიავა, აბაშისა და გეგეჭკორის რაიონების ტოპონიმიკა, თბ., 1977, გვ. 84).

ებრაელებს ბანდის ცენტრში მიეცათ სამოსახლო. ამ დასახლებას შავრკარიდან (ამჟამად ეწოდება სასაფლაოს და ნატაძრალს სოფლის ცენტრში) სამხრეთი - ექუთეემდე, ურიაკარი ეწოდა. ჩრდილოეთით მას (უნინდელი ბანდა-შავრკარი) ესაზღვრება, დასავლეთით — (ლ) ეპატარე, ხოლო აღმოსავლეთით ლეილკარ-ტაბაკურამდე (ლეკარე) ვრცელდება (შდრ. ურიაკარი — ებრაელთა ყოფილი დასახლებული უბანი სუჯუნის ცენტრში, სადაც ვინც კი მათს ქვეყანას მიეკედლებოდა და დასახლებოდა, იმას იგინი მაშინ მეტის თავაზით და პატივისცემით უმზერდდება. ამიტომაც იყო, რომ ქართველი ებრაელთ დიდ პატივისაც აგებდნენ, ქართველი ყოველთვის ზნეობრივ მოვალედ სოფლიდნენ თავიანთ თავაზს“, — წერს ზაქარია ჭიჭინაძე, დასძენს: ამის მიუხედავად, „მათ თავიანთ გულჩამნვარ, დატყვევებულ სამშობლოს ხსოვნა მაინც არასდროს არ დავიწყებიათ. შორს იყვნენ, მაგრამ გული კი ყოველთვის სამშობლოსკენ მიელტვოდათ, ურასტანის ყოველ მოვლენას, ყოველ შინაგანს საქმეს და მოძრაობას ესენი ჯეროვან უურადლებას აპყრობდნენ“ (დასახლებული სინაგოგა),

ენათმეცნიერი პ. ცხადაია „ურიაკარის“ პარალელურ სახელნობებად მიუთითებს ბაზარს და შენიშნავს, რომ ასე ეწოდება უბანს, სოფლის ცენტრს. მეცნიერა იმოწმებს ინფორმანტთა განმარტებებსაც: აქაა განთავსებული ბაზარი, მაღაზიები, აფთიაქი, ფოსტა და სხვ. ასე რომ, თქმა — ბაზარში მივდივარ, მხოლოდ ბაზარში წასვლას როდი ნიშნავს; ოდესაც აქ დასახლებულ ერთ ურიას ნავთის გაყიდვა დაუწყია და მაშინ დარქმევია ურიაკარი (პ. ცხადაია, სამეგრელოს გეოგრაფიული სახელნობებაზნი, V, მარტვილის რაიონი (სამხრეთი ნაწილი), თბ., 2010, გვ. 222).

ბანდელ ებრაელთა ისტორიის შესწავლის თავლასაზრისით, საგულისხმო ცნობებს შეიცავს 1898 წელს გაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნებული კორელების ბაზარი — „სოფ. ბანდა (სენაკის მაზრა) [თავ. ფალავების ყოფილი ყმების ებრაელების ვაჭრობა, „ურიაკარში“. ცუდი გზა აბაშამდე]“: „ბანდა დიდი სოფელია. ბანდის შეუგულს არსებობს „ურიაკარი“. მოვაჭრები ურიები არიან. ურიები თთ (თავადთ — ი. კ.) ფალავათა ყმანი იყვნენ. ბატონ-ყმობის გაუქმების შემდეგ ბანდაში დამკვიდრებულან სამუდამო საცხოვრებლად. ვაჭრობა დაუწყიათ, დუქნები გაუმართავთ, მინა-ადგილი შეუძენიათ და თავითონაც გამრავლებულიან. დღეს ორასზედ მეტი სული ითვლება ურია. ყოველ კვირა „ურიაკარში“ დიდი ვაჭრობა იმართება, სოფლის ხალხს მიაქვს აქ გასასყიდად თავისი ნამუშევარი და ურიები ნახევარ ფასად აღებ-მიცემა ამ ებრაელთა ხელშია“. განსხვავებული თავლასაზრისი წამოაყენა ევგენი ბართამი, რომელიც ბანდის ებრაელების, ვაჭარელონების მომრავლებისა და მათ მიერ სავაჭრობის გახსნის პერიოდის გაუქმების შემდეგ ადამიანები და საჭრობასაც არავინ ადევნებს თვალყურა. ბანდაში ბართამი და აღებ-მიცემა ამ ებრაელთა ხელშია“.

გახდნენ საქართველოს, რუსეთისა და საზღვარგარეთის ქვეყნების ცენტრებისათვის, რასაც ხაზგასმით აღნიშნავდა გაზეთ „კვალის“ 1900 წლის ერთ-ერთი ნომერი (46), სადაც ნათქვამია, რომ აქედან გატანილ პროდუქტებსა და ნედლეულს დიდი მოთხოვნილება და აღიარება ჰერონდა საფრანგეთის, ინგლისისა და გერმანის ბაზრებზე. აქ ებრაელებმა ვაჭრობის საქმე იმდენად მოაწყვეს, რომ ბანდა, დასავლეთ საქართველოში, ქუთაისის ქემდეგ, პირველი გამდიდრება.

„ქართველ ურიას საქართველო დევლთაგანვე უყვარდა, როგორც თავისი ქეყანა, სამშობლო და მისი მფარველობა, სადაც მას თავისუფლად შეეძლებოდა ყოფნა, ცხოვრება და თავისი ქონების და ცოლ-შვალის დაფარვა. ქართველი ერი მათი ისე უყვარდათ, როგორც უკანებელი ებრაელი ერი მათი ისე უკანებელი ებრაელი დიდ პატივისაც აგებდნენ, ქართველი ყოველთვის ზნეობრივ მოვალედ სოფლიდნენ თავიანთ თავაზს“, — წერს ზაქარია ჭიჭინაძე, დასძენს: ამის მიუხედავად, „მათ თავიანთ გულჩამნვარ, დატყვევებულ სამშობლოს ხსოვნა მაინც არასდროს არ დავიწყებიათ. შორს იყვნენ, მაგრამ გული კი ყოველთვის სამშობლოსკენ მიელტვოდათ, ურასტანის ყოველ მოვლენას, ყოველ შინაგანს საქმეს და მოძრაობას ესენი ჯეროვან უურადლებას აპყრობდნენ“ (დასახლებული სინაგოგი, გვ. 8, 20-21).

მობა და ხელოსნური საქმიანობა მხარეში ოქტომბრის რევოლუციამდე. გმმ VI სამეცნიერო სესია. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, ქუთ, 1965, გვ. 25; მსჯელობისათვისის მისივე, სამეგრელოს ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნაწილის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობასა საგლეხო ტექნიკური მატერიალური გატარების შემდეგ. გმმ II სამეცნიერო სესია, ქუთ. 1961, გვ. 39-40).

ურიაკარის ბაზრობა უნინაც კვირა დღეს იმართებოდა და ამჟამადაც ასეა. მორეკილი მსხვილფეხა შინაური საქონლის (ხარ-ძროხა), აგრეთვე ცხენებისა და ღორების რაოდენობა ყოველთვისი იმდენად დიდი იყო, რომ მისი ყიდვა-გაყიდვისთვის ბაზრის ტერიტორიის მეტის მისამართ და მისამართ გამოიყოლი ცენტრის გამოიყოლი შემოწმებით, სოფლის ც

ეპრაელობის თაობაზე

დოქტორი იახიელ ჰარარი

როგორ მოხდა, რომ ყველაზე მეტი მეცნიერული აღმოჩენა და ნობელის პრემიის ლაურეატი ებრაელებმა მისცეს (ცხადია, პროცენტული შეფარდებით) მსოფლიოს, ხოლო ქვიშის საუფლოსა და მტრულ გარემოცვაში შექმნილი სახელმწიფო — ისრაელი — სტარტაპებს ქვეყანა გახდა?

თუ მსოფლიოს ათასი მოქალაქის რეპრეზენტულ შერჩევას მოინადინებთ, ათას ადამიანში ებრაელი მხოლოდ ორი აღმოჩნდება, მაგრამ თუ ნობელის პრემიის ათას ლაურეატს შორის 227 ლაურეატი ებრაელი აღმოჩნდება. ამ პრესტიული პრემიის მფლობელ ებრაული ნარმომავლობის მფლობელთა ესოდენი რაოდენობა კიდევ ერთი დადასტურებულა ამ ერთს შვილთა დიდი ნაწილის განსაკუთრებული თავისებურებებისა. ამ ერს ინიციატივიანობა, ნოვატორობა, ცხოვრებისადმი შემოქმედებითი დამოკიდებულება ახასიათებს.

რა გახდავთ იმის მიზეზი, რომ ებრაელ ერს აგერ უკვე ასეულობით წელია, სხვა ერებზე მეტად ახასიათებს (ცხადია, ისევ მოსახლეობის რაოდენობის პრეცენტული თვალსაზრისით) ნოვატორობა და შემოქმედებითი ინიციატივა?

ცნობილი ბრიტანელი მეცნიერი კენ რობინ-სონი განათლების სისტემაში ახალგაზრდებს შორის შემოქმედებითი აზროვნების განვითარების საკითხებზე რომ მუშაობს, თავისი ერთ-ერთ წიგნში აღნერს, ბოლო წლებში, თუ რაოდენ დინამიური ტექნოლოგიური ცვლილებები ინერგება მთელ მსოფლიოში. ეს გარემოება დასავლეთ სამყაროს ყოველ მოქალაქეს კარგად მოეხსენება. ამიტომ არ არის აუცილებელი მათი ჩამოთვლა. ამ (ცვლილებათა გამოსახული, ქრება ნარსულის ბევრი ვროფესია, ხოლო ახალ ტექნოლოგიებთან დაკავშირებული, ახალი პროფესიები, ჯერაც არ ჩამოყალიბებულა).

კენ რობინსონი იმ დასკვნამდე მიდის, რომ თანამედროვე განათლების სისტემა იმაზე კი არ უნდა იყოს კონცენტრირებული, რომ მოსწავლებს ზოგადი განათლება მისცეს, არამედ მისი საზრუნვა ინდივიდის ტალანტის განვითარება, მოსწავლეთა ემოციონალური შეგრძნებისა და შესაძლებლების ნარმოჩენა, თანამედროვეობაში მიმდინარე პროცესების მათეული გაეხდის გაღრმავება უნდა გახდეს. რობინსონი ჩამოთვლის იმ თვისებებს, რომლებიც მომავლის მუშავებსა და მენარმებებს დასჭირდებათ. სამუშაოთა განმანილებებს დასჭირდებათ ადამიანები, რომლებსაც იალურ შემოქმედებითად იაზროვნონ, აქვთ უნარი თვითგანახლებისა, ემოციონალურად შემყოლები და საკუთარ თავში დაჯერებული არიან.

ძნელია რობინსონის დასკვნები არ ირწმუნო. ისრაელს ყველა სხვა ქვეყანაზე მეტად ესმის ეს. და სწორედ იმის გამო, რომ ისრაელს ეს მშვენივრად ესმის, ბოლო წლებში ინოვაციებისა და მაღალი ტექნოლოგიების სფეროში ერთ-ერთ წამყვან სახელმწიფო იქცა.

ეგ არის რომ ტექნოლოგიური ნოვატორობა, ნარმატებები ცხოვრების ამაზე მიმდინარე პროცესები ადამიანები, რომლებსაც იალურ შემოქმედებითად იაზროვნონ, აქვთ უნარი თვითგანახლებისა, ემოციონალურად შემყოლები და საკუთარ თავში დაჯერებული არ ფეხსვები, რომელზეც ეკონომიკური ფეხსვების შემცირებით არ დამიმართობა.

და მათთან ერთად დაიღუპა. აი, სიყვარული, მისი ღრმა გაგებით.

ლ. კ. უკვდევება რომ შემოვთავაზონ, რას იზამოდებოდება?

ნ. ჯ. არ მინდა უკვდავება. მინდა ვიყო მანამ, სანა ჩემიანები მყავნან კარგად. ალბათ, კანონზომიერია ისიც, თუ როგორაა სამყარო მოწყობილი. თუ ამბობენ 120 წლამდეო, და იყო!

ლ. კ. ფირუზ ჯანაშვილისა და თქვენი შემოქმედების შესახებ გვიამდეთ რამდენიმე.

ნ. ჯ. მაგა გახლდათ ჭემარიტი პოეტი, ამას ვამბობ ყალბი მოკრძალებულობის გარეშე. უზომოდ შეყვრებული იმ ადგილზე, სადაც (ცხოვრობდა. სამუშაორი, იგი 49 წლის ასაკში გარდაიცვალა და ვერ მოესწორ ეხილა თავისი ლექსების კრებული „სიქაბუკის მზე“. მისი თაობის ადამიანები, დღესაც კი სიყვარულითა და მოწინებით იხსენებენ. მამამ თავისი ცხოვრების ნებით არსებობა. მეტ უნდა გამეგრძელებინა არსებობა. მეტ ვწერდი ლექსებს და ვერ დამიმართობ და მაგრამ თავისი დარღვეული მამამ არ დამიმართობა.

ბანი აღმოცენდება. ეს წარმატება თავის თავგში მოიცავს გარკვეული მსოფლმხედველობის სტიმულირებას, ცხოვრების სტიმულის მიღების შესაბამის მერტალიტეტს. ყველაფერი ამის სათავე შესაძლოა, ჰპოვონთ ებრაულ მემკვიდრეობაში, რომელიც ხელს უწყობს ადამიანში არსებული პრესტიული პრეცისის რეალიზებას, კრეატიულ აზროვნებასა და ადამიანის სულიერი განვითარებული და თვითგანახლებისათვის შეგვიძლი მივმართოთ ისეთ მოვლენას, რომორიც არის საიდუმლობის დაურეატიული პრეცისის რეალიზებას — ნიშნავს.

მაგალითისათვის შეგვიძლი მივმართოთ ისეთ მოვლენას, რომორიც არის საიდუმლობის დიდი სულიერი ავტორიტეტები აუცილებლად მიიჩნევდნენ ადამიანის არა მხოლოდ ინტელექტუალური ემოციონალური — განცდითი პოტენციალის განვითარებას. ყველაფერი ეს ხედობით გაცილებით ადრე, ვიდრო თანამედროვე ტექნოლოგიები ნარმოჩნდებოდა. ებრაელ ბრძნება და სჯულმდებლებთა თვალთახედვით, კარგი განათლება ნიშნავს არა მხოლოდ მეცნიერებათა დაუფლებას, არამედ იმის დაურეცებულ სურვილსაც შეიცნო, თუ რა არის ადამიანის ქვეყნად არსებობის მისია — თუ რისოვის არსებობს ადამიანი.

აი, ებრაული ტრადიციის რამდენიმე პრინციპი, რომელიც ადამიანს წარმართავს იფიქროს შემოქმედებითად და იმეცადინოს თავისი იდეების რეალიზაციისათვის.

ებრაული კრეატიულობის საიდუმლო

კრეატიული აზროვნების სათავე გახლავთ რწმენა იმისა, რომ პიროვნებას ძალუს სამყაროს შეცვლა. შესაძლოა, სწორედ ეს იდეა მიიჩნეოდეს იუდაიზმის მთავარ წვლილად საკაცობრიო ცივილიზაციაში — რწმენა იმისა, რომ ყოველ ცალენულ პიროვნებას — იქნება ქალი, თუ კაცი — შეუძლია გადალახოს ყოველგვარი წინააღმდეგობა, არარად მიიჩნიოს ნებისმიერი ბარიერი, რომელიც მიზნისაც მიმავლის წინაშე აღმართება. განსხვავევებით ყველა სხვა ქმილებათაგან, პირველი ადამიანი შეიქმნა როგორც ერთადერთი არსება. ეს გახლავთ მინიშნება იმაზე, რომ ქმნადობის მიზნისაც მიმავლის წინაშე აღმართება და რადიკალურად შეცვალოს თავისი, თუ გარემომცველთა ყოფა. ასეთია პირველი ადამიანის შექმნის ამბავიც. განსხვავევებით ყველა სხვა ქმილებათაგან, პირველი ადამიანი შეიქმნა როგორც ერთადერთი არსება. ეს გახლავთ მინიშნება იმაზე, რომ ქმნადობის მიზნისაც მიმავლის წინაშე აღმართება და რადიკალურად შეცვალოს თავისი, თუ გარემომცველთა ყოფა. ასეთია პირველი ადამიანის შექმნის ამბავიც. განსხვავევებით ყველა სხვა ქმილებათაგან, პირველი ადამიანი შეიქმნა როგორც ერთადერთი არსება. ეს გახლავთ მინიშნება იმაზე, რომ ქმნადობის მიზნისაც მიმავლის წინაშე აღმართება და რადიკალურად შეცვალოს თავისი, თუ გარემომცველთა ყოფა. ასეთია პირველი ადამიანის შექმნის ამბავიც. განსხვავევებით ყველა სხვა ქმილებათაგან, პირველი ადამიანი შეიქმნა როგორც ერთადერთი არსება. ეს გახლავთ მინიშნება იმაზე, რომ ქმნადობის მიზნისაც მიმავლის წინაშე აღმართება და რადიკალურად შეცვალოს თავისი, თუ გარემომცველთა ყოფა. ასეთია პირველი ადამიანის შექმნის ამბავიც. განსხვავევებით ყველა სხვა ქმილებათაგან, პირველი ადამიანი შეიქმნა როგორც ერთადერთი არსება. ეს გახლავთ მინიშნება იმაზე, რომ ქმნადობის მიზნისაც მიმავლის წინაშე აღმართება და რადიკალურად შეცვალოს თავისი, თუ გარემომცველთა ყოფა. ასეთია პირველი ადამიანის შექმნის ამბავიც. განსხვავევებით ყველა სხვა ქმილებათაგან, პირველი ადამიანი შეიქმნა როგორც ერთადერთი არსება. ეს გახლავთ მინიშნება იმაზე, რომ ქმნადობის მიზნისაც მიმავლის წინაშე აღმართება და რადიკალურად შეცვალოს თავისი, თუ გარემომცველთა ყოფა. ასეთია პირველი ადამიანის შექმნის ამბავიც. განსხვავევებით ყველა სხვა ქმილებათაგან, პირველი ადამიანი შეიქმნა როგორც ერთადერთი არსება. ეს გახლავთ მინიშნება იმაზე, რომ ქმნადობის მიზნისაც მიმავლის წინაშე აღმართება და რადიკალურად შეცვალოს თავისი, თუ გარემომცველთა ყოფა. ასეთია პირველი ადამიანის შექმნის ამბავიც. განსხვავევებით ყველა სხვა ქმილებათაგან, პირველი ადამიანი შეიქმნა როგორც ერთადერთი არსება. ეს გახლავთ მინიშნება იმაზე, რომ ქმნადობის მიზნისაც მიმავლის წინაშე აღმართება და რადიკალურად შეცვალოს თავისი, თუ გარემომცველთა ყოფა. ასეთია პირველი ადამიანის შექმნის ამბავიც. განსხვავევებით ყველა სხვა ქმილებათაგან, პირველი ადამიანი შეიქმნა როგორც ერთადერთი ა

**ციალა
მიხელაშვილი-ბათიაშვილის
ხსოვნას**

21 ივნისს გარდაცვლილი ციალა მიხელაშვილი-ბათიაშვილის დაკრძალვა 25 ივნისს ისრაელის ქ. რეხოვოთის სასაფლაოზე შედგა. მიღებული ჩვეულებისამებრ, მიცვალებულის-სულის საოხადისაუბრეს „ხევრა კადიშას“ რაბინმა, გარდაცვლილის მეუღლემ, შვილმა — ლანა ბათიაშვილი-ხარაზიძე, მმის შვილმა — თენგიზ მიხელაშვილმა, ძმის შვილიშვილმა დავით კაცობაშვილმა, განსვენებულის შვილიშვილებმა ლიკა ხარაზიძემამიამ და თეა ხარაზიძალიტმა.

შერილები დადას

ლიკა ხარაზიძი-მამია:

ჩვენო ტკბილო დადუნია, ეს ბოლო დღეები თითქოს ახლიდან გაცოცხლდი ჩვენში - ნამოტივტივდება სურათები, სიტყუციები, სიტყვები ჩვენი შენთან და გურამ ბაბუსთან ერთად გატარებული ბავშვობიდან:

როცა დედიკ სკოლიდან ნამოგვიყვანდა, ვიცოდით: თუ მარცხნივ გაუხვევდა, სახლში მივდიოდით, და თუ მარჯვნივ, შენთან მოვყავდით. სულ ველიდით ამ მომენტს, და თუ მარჯვნივ გავუხვევდით, გახარებული შევდახებდით: „დადას-თან მივდივათ?!"

„დადა!“. ეს სახელი, როგორც დედასთან უველაზე მიმსგავსებული, თეკონ პატარაობიდანვე შეგარევადა და მალე შენი მეორე სახელი გახდა. ჩემთვის უცნაური იყო, რომ შენი ნამდვილი

სახელი არის „ციალა“. შესწორება მინდოდა - ციალა კი არა - „დადა ციალა“ თქო. და თუ ვინვე შეგვეკითხებოდა „ეს თქვენი ბებიაა არისო?“ გაკვირებული ვუპასუხებდით: „არა, ეს დადა ციალარისო“ - ბებიები ხომ მოხუცენი არიან. შენ კი სულ ახალგაზრდა, ელეგანტურად ჩაცმული, ფრჩილები თეთრი მარგალიტის ფერი მანიურით დამშვენებული, მძივი, ბანტი და პომადა.

ვინგები იფიქრებდა, მთელი დღე სავარძელში ისვენებდი არადა, შენთან გატარებულ დღეებს რომ ვისხენებთ, არცერთ სცენაში არ ზიხარ, მუდამ დაკავებული იყავი, მონესრიგებული რეჟიმი გქონდა. გეტყოდით ხოლმე „დადა, მოდი, ხუთი წუთი დაჯექი, დაისვენე!“ „რა დასვენება, რის დასვენება,“ გვიპასუხებდი და განაგრძობდი ყველაფრის ორკესტრაციას ისე, როგორც მხოლოდ შენ იცოდი.

„დადუ“, „დადუნია“, „დადუშკი!“ წლების განმავლობაში რამდენი რამ დაუკავშირდა შენს ახალსახელს: „დადას ხაჭაპური“, „დადას სომხური ქადა“, „დადას სოუზი“, „დადას შემწვარი კევრცხი!“ ჩემს გოგებს სულ ვუამბობ რომ შემწვარკვერს ბევრი აკეთებს, მაგრამ დადა რომ აკეთებდა, ისეთი არ არსებობს-თქო. რამდენჯერ გავიხსენებთ შენს კერძებს, შენს დიდებულად გამლილ სუფრებს!

თუა ხარაზი-შალიტი:

ჩვენო დადუნია, შენს ამაგს ჩვენზე ვინ დათვლის — რაც თავი გვახსოვს ყველაფერს აკეთებდი იმისთვის რომ გავზრდილიყავით „ლამაზი, ჭკვიანი, ზრდილობაზი, და განათლებული“ გოგოები - როგორც შენ იტყოდი.

ერთდროულად იყავი მკაცრი, მოსიყვარულე, ალერსიანი დადუნია.

ვისხენებთ, სულ პატარებს რა მოთმინებით გვასწავლიდი „ვეფხისტყაოსანს“, „გვიხსნიდი მაგიდაზე როგორ უნდა დალაგდეს დანა-ჩანგალი და კიდევ ბევრი, ძალიან ბევრი შენი დარიგება, რომელიც ყოველდღიურ ყოფაში გვაგონდება ახლა, როცა ჩვენ თვითონ ოჯახების პატრონები ვართ, უფრო მეტად!

ჩვენო დადუნია, შენ ასევე იყავი განუმეორებული მეუღლე, სიდედრი და დედა. დედიკოს შენი იმედი ყოველთვის ჰქონდა. ყველაფერს შენ გიზიარებდა და იყავი მისი საუკეთესო ერთგული მეგობარი. მამიკოს შენთან ძალიან უყვარდა ხუმრობა.

და საერთოდ სიძესიდედრს საოცარი ურთიერთობა გქონდათ.

გურამ ბაბუსთვის იყავი სწორედ ისეთი მეუღლე, როგორიც მას სტირდებოდა: იყო ეს თეატრში და საზოგადოებაში გვერდში ამოდგომა და აზრის გაზიარება, თუ ოჯახში, დიასახლისობა.

შენ იყავი გურამ ბაბუს მოდვანების განუმეორებელი ხელის შემწყობი — პირველი მეითხელი გურამ ბაბუს ნანარმოების, ყველა პიესის, სტატიისა, თუ რომანის ამკრეფი კომპიუტერზე.

მართლაც, საოცარია, როგორ ასწრებდი ამ ყველაფერს!

დადუნი, როგორც შენ მიუძღვენი მთელი შენი ცხოვრება გურამ ბაბუს და ჩვენს ოჯახს, ასე მიუძღვნა გურამ ბაბუმ ეს ბოლო წლები შენს მოვლასა და შენზე ზრუნვას. არაფერი არ დაგაკლო და რითაც შეეძლო, გა-

გიოლლა ეს მძიმე წლები. ყოველ რეგრესის შენს მდგომარეობაში, მძმედ განიცდიდა.

დადუ, ლიკა და მე ვწერთ ამ სიტყვებს და არ ვიჯერებთ, რომ უკვე აღარ ხარ. როგორ შეიძლება, რომ ჩვენი დადა წავიდეს და აღარ დაპრუნდეს!

გული გვტკივა და ვტკირით, მაგრამ ვცდილობთ თავი დავიმშვიდოთ: ამ ბოლო წლებში ძალიან წვალობდი, დადუ. ახლა კი თავისუფალი და ჩვენს გულებში მუდამ ცოცხალი ხარ!

**ლიანა
სეფიაშვილი-მოსიაშვილის
ხსოვნას**

75 წლის ასაკში გარდაიცვალა ლიანა სეფიაშვილი-მოსიაშვილისა-ცნობილი ქართველი ებრაელი მენარმისა და მეცნატის ილია მოსიაშვილის მეუღლე.

თბილისის ებრაელობის განვითარებისა-დამდგენლობის შალვა სეფიაშვილის მოვილის რჯახში დაბადებულმა და აღზრდილმა ლიანამ ჩინებული მეუღლელი გაუნაა ილიკო მოსიაშვილს. ილიკო მთელი თავისი სიცოცხლის განმავლობაში ბევრ სახელმწიფო ბრივი მნიშვნელობის საქმეს გახლდათ შექიდებულ — იქნებოდა ეს ავსტრიაში, ბელგიასა, თუ ისრაელში, ბოლოს ისევ მშობლიურ საქართველოს დაუბრუნდა — აյ ეწეოდა დიდ საქმეებს — იქნებოდა ეს პაზალეთის მშენებლობა, თუ ამათუებობიერტის ამუშავება.

და რომ არა ლიანას თანადგომა, რომ არა ლიანას მიერ მეუღლის ჭაპანის ზიდვა, ილიკოს, ცხადია, გაუქირდებოდა. ამდენად, ილიკოს დიდი პროექტების ერთ-ერთი განმახორციელებელი მისი მეუღლე — ლიანა სეფიაშვილი-მოსიაშვილისა გახლდათ. იგი იყო ამ ჩინებული მოღვაწის ერთგული მეგობარი, უსიამოვნება-განსაცდელთა შემამსუბუქებელი, ლინის ათკეცად წარმომჩენი.

ლიანამ და ილიკომ აღზარდეს სამი ლირსეული შვილი, რომლებმაც შეჰქმნეს სასახლო ოჯახები. კეთილშობილი, დღეს ბევრისათვის დამახასიათებელი ამბიციებისაგან განმდგარი, თავისი და მეუღლის მეგობრების დამფასებელი, ქომაგი ლიანა, მუდამ გულითადი მასპინძელი და ერთობ სასურველი სტუმარი გახლდათ. არცთუ ხანმოკლე წუთისოფელი ისე დატოვა, რომ არავის მტრობისათვის არ გაუმეტებია თავი — დარჩა და წავიდა ისეთივე სუფთა უანგარი ლიანა სეფიაშვილად, როგორიც ქვეყნიერებას მოევლის.

გაზეთ „მენორას“ რედაქცია მკითხველს აუნებს, რომ გარდაიცვალა ქუთაისის ბეით ქეთის გაბა

ეოშა (გაისე) გალუშავილი, რომელმაც სიცოცხლის ბოლო წლების განმავლობაში დიდი ამაგი დასდო ქუთაისის საჯამათო ცხოვრებას.

სამძიმე აღარ ვუცხად ება განსვენებულის ივანების ნევრებადა და დედმამიშვილს.

დაგენერაციები და

გამოხვევები:

გურამ ბათიაშვილი, კოტე აბაშიძე თბილისი, ლეონიძის 11^ა,

ფალეზონები: 299.90.96

რეგისტრირებულია

კ. თბილისის მთავარი და

რაიონის სასამართლოს

ვითო.

რეგისტრაციის № 4/1-921

რედაქტორი

გურამ ბათიაშვილი

ISSN 1987-8982 UAC 070 411.16

გ 557

